

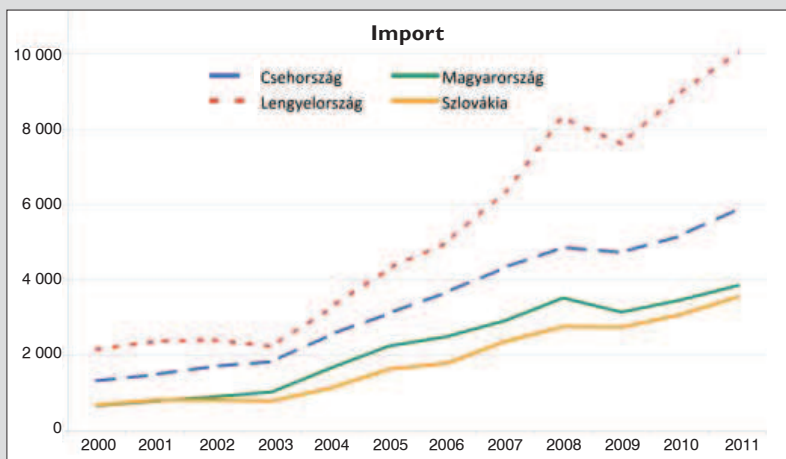
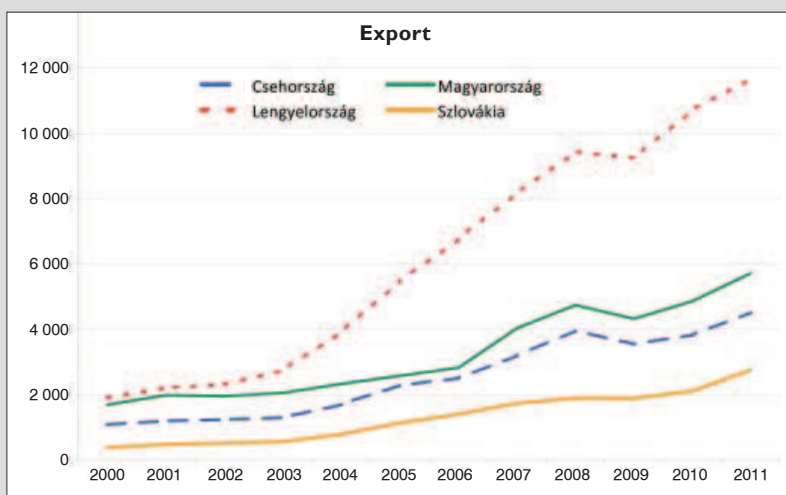
GAZDÁLKODÁS

www.nakvi.hu

Scientific Journal on Agricultural Economics

A TARTALOMBÓL

A Visegrádi országok agrárexport és -import forgalmának alakulása az Európai Unióval 2000–2011 (folyó áron, millió euró)

Forrás: Vásáry és szerzőtársai tanulmánya

Fejlődési tendenciák az állati termékek termelésében

Egyéni és társas gazdaságok szerepe a mezőgazdaságban

Versenyképesség a Visegrádi országok agrárkereskedelmében

Rövid és hosszú távú ciklikusság a kukorica- és a sertés idősoraiban

Fenntartható fogyasztói értékrend és etikus vállalati magatartás

Funkcionális élelmiszerek fogyasztói és vásárlói csoportjai

Agrárdiplomások a munkaerőpiacon

www.gazdalkodas.hu

TARTALOM

<i>Juhász Gyula: Karácsony felé</i>	515
---	-----

TANULMÁNY

<i>Horn Péter: Korunk fő fejlődési tendenciái az élelmiszer-termelésben, különös tekintettel az állati termékekre.....</i>	516
--	-----

<i>Harangi-Rákos Mónika – Szabó Gábor – Popp József: Az egyéni és társas gazdaságok gazdasági szerepének főbb jellemzői a magyar mezőgazdaságban.....</i>	532
---	-----

<i>Vásáry Miklós – Kránitz Livia – Vasa László – Baranyai Zsolt: Ver- senyképességi vizsgálatok a visegrádi országok közötti agrárkereskedelemben</i>	544
---	-----

<i>Hegedűsné Baranyai Nóra: Rövid és hosszú távú ciklikusság a kukorica- és a sertéságazat idősoráiban.....</i>	559
---	-----

<i>Kovács Ildikó – Komáromi Nándor – Rácz Georgina: Fenntartható fogyasztói értékrend mint az etikus vállalati magatartás kritériuma</i>	569
--	-----

<i>Németh-T. Anett – Vincze-Tóth Judit – Hegyi Judit – Troján Szabolcs: A funkcionális élelmiszerek potenciális fogyasztói és vásárlói cso- portjainak felmérése</i>	579
--	-----

<i>Szűcs Csaba – Zörög Zoltán: Agrárdiplomások helyzete a munkaerőpiacon.....</i>	588
---	-----

KRÓNIKA

<i>A Gazdálkodás nívódíjának átadása.....</i>	598
---	-----

<i>Lencsés Enikő – Kovács Attila: Modern fejési technológiák bemutatása a IV. Gödöllői Állattenyésztési Napokon</i>	599
---	-----

<i>Tisztelt leendő Szerzőtársak!</i>	608
<i>Előfizetési felhívás.....</i>	609
<i>Summary</i>	602
<i>Contents.....</i>	607

Az egyéni és társas gazdaságok gazdasági szerepének főbb jellemzői a magyar mezőgazdaságban

HARANGI-RÁKOS MÓNICA – SZABÓ GÁBOR – POPP JÓZSEF

Kulcsszavak: bruttó kibocsátás, bruttó hozzáadott érték, szövetkezés, növénytermelés, állattenyésztés.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az elemzés célja annak bizonyítása a mainstream felfogással szemben, hogy az egyéni gazdaságok jelentős szerepet töltenek be a magyar mezőgazdasági termelésben. Több adatbázist felhasználva, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) eddig nyilvánosan nem publikált adataira és a 2010. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) anyagaira, valamint az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) tesztüzemi adatbázisára támaszkodva, egyszerű statisztikai eszközök alkalmazásával jutottunk következtetéseinkre. (Megjegyezzük, hogy a mezőgazdasági kibocsátási adatok az egyes adatbázisokban eltérő módon kerülnek kiszámításra, ezért az egyes táblázatokban közölt adatok közvetlenül nem hasonlíthatók össze!) A 2010. év ÁMÖ-adatai alapján fontosnak tartjuk kiemelni, hogy napjainkban a széles értelemben vett egyéni gazdaságok több mint egyötöde kifejezetten árutermelő céllal működteti gazdaságát. A Mezőgazdasági Számlarendszer eddig nem publikált adatai alapján az egyéni és a társas gazdaságok bruttó kibocsátásának termékcsoportonkénti elemzésére került sor. A bruttó kibocsátásra irányuló vizsgálatok során egyértelműen bizonyítottuk, hogy a vizsgált kilenc növénytermesztési ágazat közül hétben – köztük a gabonaágazatban is – az egyéni gazdaságok meghatározó szerepet játszanak. Ezzel szemben az állattenyésztési főágazatban egyértelműen és növekvő mértékben a társas vállalkozások dominálnak. Az AKI által eddig nyilvánosan nem publikált, az árutermelő gazdaságok 2001–2011 közötti kibocsátására vonatkozó adatait vizsgálva kiderült, hogy a 4 ezer euró standard termelési értéknél (STÉ) nagyobb egyéni gazdaságok csoportja az elmúlt évtizedben növelte szerepét a mutatók tekintetében.

Az egyéni gazdaságok túlnyomó része kizárólag saját fogyasztásra termel. Ugyanakkor hibás az a közkeletű szemlélet, amely a mezőgazdasági tevékenységnek csak az árutermelő funkcióját tartja hasznosnak. A saját fogyasztásra előállított termékek közvetve hozzájárulnak az exportárualapok növeléséhez, az élelmiszerimport mérsékléséhez, így növelik a hazai élelmiszer-ellátás biztonságát is. Ezen túlmenően a vidéki munkalehetőségek teremtésében is fontos szerepük van. Az összes évi mezőgazdasági munkaerőegység 82%-a az egyéni gazdaságokban került felhasználásra 2010-ben. Az egyéni gazdaságok árutermelő pozíciója erősítésének alapvető feltétele társulási készségük erősítése különböző szövetkezési formációkba való szerveződésük segítségével. Legfontosabb következtetésünk, hogy hibás szemlélet és gyakorlat az egyéni gazdaságokat homogén tömegként kezelni.

Javasoljuk, hogy mind az egyéni, mind a társas gazdaságok körében induljanak kutatások a belső struktúrák vizsgálatára.

BEVEZETÉS

A magyar politikai életben és a szakmai közvéleményben hosszú idő óta meddő viták folynak a kisüzemek (jellemzően egyéni gazdaságok) és a nagyüzemek (jellemzően társas vállalkozások) gazdasági-társadalmi, és jóval kevésbé környezeti szerepéről. A viták meddőségét jórészt az okozza, hogy az elmúlt két évtizedben a társas vállalkozások tevékenységének vizsgálatánál – kevés kivételtől eltekintve – egyoldalúan a gazdasági, versenyképességi szempontokat helyezték előtérbe, míg az egyéni gazdaságokkal kapcsolatos elemzések erősen háttérbe szorultak. Ugyanakkor a *Központi Statisztikai Hivatal* (KSH) gazdaságszerkezeti összeírásai, valamint az *Agrárgazdasági Kutató Intézet* (AKI) kiadványai és tesztüzemi adatbázisa sokoldalú vizsgálatokra nyújtott lehetőséget. A szakírók hajlamosak a társas gazdaságokat, illetve az egyéni gazdaságokat homogén csoportokként kezelni. Egyetértünk *Kapronczai* (2013:1) véleményével, mely szerint: „... a társas és egyéni gazdaságok esetében nem »tisztá« kategóriákról beszélünk. A társas gazdaságok közt ugyanis nagy számban találunk kft. vagy bt. formában működő »kvázi« családi gazdaságokat, és az egyéni közt is több ezer hektáron gazdálkodó nagyüzemeket. Ráadásul Magyarországon az adójogi szabályok miatt szétváló ökonomiai és jogi üzemkategória még inkább homályosítja a transzparenciát.”

A kapcsolódó szakirodalomról két tanulmányunk (Harangi-Rákos – Szabó, 2011, 2012) *adott áttekintést*. Kiemelkedő fontossága miatt felhívjuk az olvasó figyelmét a FALU c. folyóiratban 2008-ban kibontakozott eszmecserére (*Elek, 2008; Forgács, 2008a, 2008b; Nagy, 2008*), melynek során a szerzők nyomatékosan felhívták a figyelmet a mezőgazdasági kistermelők gazdasági és társadalmi szerepének fontosságára. A kistermelők változó piaci feltételek közötti tevékenységének dilemmáit

tárgyalja a *Csáki – Forgács (2008)* szerzőpáros regionális kitekintésben.

Udovecz et al. (2012, 387. o.) tanulmányukban arra keresték a választ, hogy „milyen tényezők különböztetik meg a sikeres, tartósan jövedelmező üzemeket a sikertelen, veszteséges vagy jobb esetben stagnáló gazdaságoktól”.

Egyetértünk *Csáki Csaba* közelmúltban tett nyilatkozatával: „A mezőgazdasági termelők, a gazdaságok sokszínűsége jellemző a világ szinte valamennyi országára. (...) Hatékony mezőgazdasági termelés különböző méretekből folytatható. A kisüzemnek és a nagyüzemnek egyaránt lehetnek előnyei meghatározott körülmények és emberi feltételek között. Ezért a jövő kihívásaira való felkészülés a gazdaságok sokszínűségének elfogadását igényli az agrárpolitikában.” (*Csáki, 2012, 28. o.*)

Említést érdemel a következő megállapítás is: „... alapvető különbséget kellene tenni az árutermelő és az önellátó, illetve szociális gazdaságok (pl. szociális földprogram) között. Az előbbi sikerességét alapvetően az elért jövedelem, míg az utóbbit az önellátás mértéke mutatja...” (*Buday-Sántha, 2011, 296. o.*)

A mezőgazdasági termelők, s különösen a kis- és közepes gazdálkodók számára az eddiginél jóval nagyobb mértékben szükség lenne a horizontális és a vertikális kooperációk, ezen belül a szövetkezeti együttműködések erősítésére (*Buday-Sántha, 2011; Csáki, 2012; Nagy, 2012; Szabó G., 2011*).

A legújabb szakirodalmi források közül hiánypótlónak tartjuk az AKI kollektívájának a mezőgazdasági foglalkoztatásról szóló munkáját (*Biró – Székely, 2012*).

Összességében elmondható, hogy az egyéni gazdaságok jelentősége a kárpótlási folyamat lezárulásával megerősödött. Számos kisgazdaság jött létre Magyarországon a rendszerváltást követő időszakban, azonban számuk az ezredforduló környékén lassú csökkenésnek indult, és ez a tendencia napjainkban is tart. Ez a koncentrációs

folyamatnak, az életképtelen kisgazdaságok fokozatos eltűnésének a következménye. A mezőgazdaság elsődleges feladata az élelmiszer-termelés, mégse feledkezzünk meg arról, hogy a vidék eltartóképességéhez is hozzájárul, munkahelyeket tart fenn és hoz létre, sőt a táj és a környezet védelmét is ellátja. Ebből kiindulva az *egyéni gazdaságok – a társas vállalkozásoknál többnyire kedvezőtlenebb kibocsátási és hatékonysági mutatóik ellenére – jelentős szerepet játszanak Magyarország mezőgazdaságában.*

A GAZDASÁGOK SZÁMÁNAK, TERMELÉSI TÍPUS ÉS GAZDASÁGI CÉL SZERINTI MEGOSZLÁSÁNAK ALAKULÁSA AZ ÁMÖ-ADATOK TÜKRÉBEN

A gazdaságok számának alakulása a 2000–2010 közötti időszakban

A magyar mezőgazdaság sajátos kétpólusú üzemszerkezetű, amit a nagyobb méretű gazdaságok és a kisüzemek túlsúlya jelent. A középüzemek súlya a rendszerváltást követően kezdett növekedni, de napjainkra sem vált meghatározóvá. Az *Általános Mezőgazdasági Összeírás 2000–2010 közötti időszak* adatait elemezve megállapítható, hogy a társas vállalkozások száma némileg növekedett, míg az egyéni gazdaságoké¹ folyamatosan és erősen csökkent (2000-ben még 958 534 egyéni gazdaságot tartottak nyilván, számuk 2010-re 567 ezerre csökkent). Ez a folyamat az EU-csatlakozás után is folytatódott, így 2010 nyarán 8,6 ezer gazdálkodó és 567 ezer egyéni gazdaság adatainak felmérésére került sor (1. ábra). Az utóbbi adat arra utal, hogy az egyéni gazdaságok számbavételénél a gazdaságkülönbözöttség mértékét igen alacsonyan állapították meg, ugyanakkor rajtuk kívül még közel 1,1 millió háztartásban (ház körüli és az üdülőkhöz

tartozó kertekben) folytattak mezőgazdasági tevékenységet (Kapronczai, 2011).

A bemutatott folyamatot támasztja alá a trendszámítás eredménye is. A társas vállalkozások száma évente átlagosan 320 gazdasággal gyarapodott, míg az egyéni gazdaságoké 93 ezerrel csökkent. A társas vállalkozások esetében 0,56-os R^2 értéket kaptunk. Ennek értelmében az első esetben kisebb pontossággal, míg a második esetben nagy pontossággal illeszkednek az adatok a trendvonalhoz. Az egyéni gazdaságok csökkenő trendjének változatlansága esetén belátható időn belül a sertés- és a baromfiállomány további visszaesése várható.

A gazdaságok megoszlása termelési típus szerint

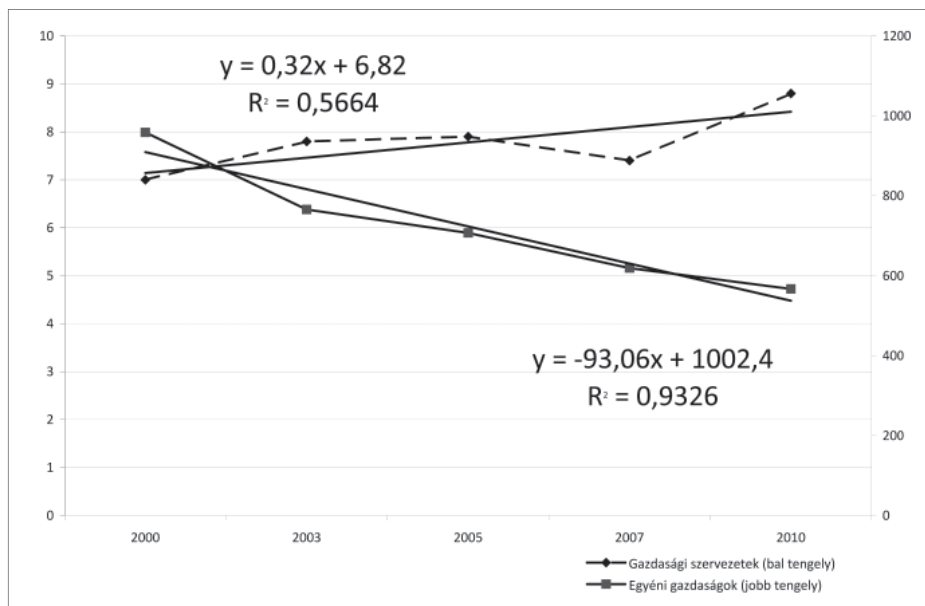
Az uniós csatlakozás utáni években a növénytermesztés és az állattenyésztés bruttó kibocsátáson belüli aránya eltolódott a növénytermesztés javára. A növényi kultúráknál az ártnövekedés elsősorban a növényi termékek (gabona, olajnövény stb.) globális termelői árának növekedésével függ össze. A gabonafélék és az olajnövények áremelkedéséhez a világszerte növekvő bioüzemanyaggyártás is hozzájárult. A növénytermesztő gazdaságok aránya a legmagasabb mindkét gazdaságcsoportban, sőt arányuk nőtt az uniós csatlakozás óta, így 2010-ben az egyéni és társas gazdaságok mintegy fele e gazdaságtípusba tartozott (2. ábra). Ennek a folyamatnak a döntő oka, hogy a KAP elsősorban a GOFR-növények termelését támogatja.

A 2010. évi ÁMÖ-adatokhoz képest a *vegyes gazdálkodást* folytató gazdaságok aránya a társas vállalkozásoknál szerény mértékben nőtt, míg az egyéni gazdaságoknál ezek aránya olyan mértékben csökkent, amilyen mértékben a *növénytermesztéssel* foglalkozóké bővült (valószínű, hogy a vegyes gazdálkodást végző gazdaságok

¹ Egyéni gazdaság: a mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartás és az adószámmal rendelkező egyéni vállalkozás által működtetett gazdaság, amely elérte vagy meghaladta a meghatározott gazdaságkülönbözöt.

1. ábra

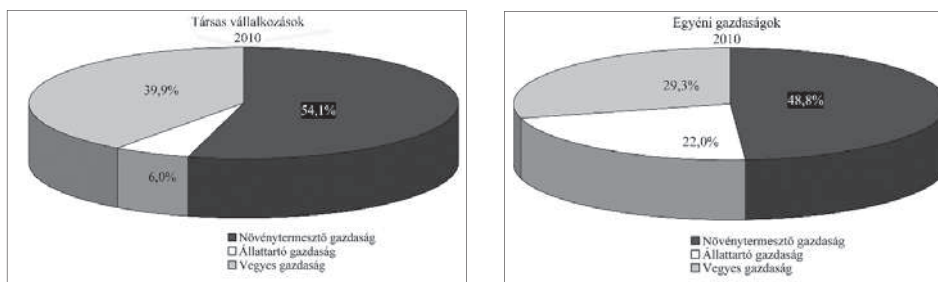
A gazdaságok számának alakulása (ezer gazdaság)

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2010 alapján

2. ábra

A gazdaságok megoszlása a termelés típusa szerint 2010-ben (%)

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2010 alapján

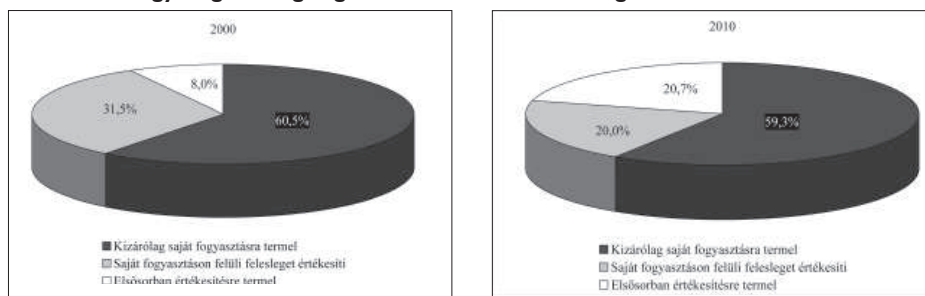
egy része felhagyott az állattartással és a jobban jövedelmező növénytermesztési profilra váltott át) (Harangi-Rákos – Szabó, 2012). Az állattartó gazdaságok körében az egyéni gazdaságoknál megmaradt a 22% körüli részarány, míg a társas vállalkozásoknál ez az érték 6%-ra csökkent, ennek ellenére az állatállomány kétharmada (nagyállategységben számítva) a társas vállalkozások tulajdonában van.

Az egyéni gazdaságok gazdálkodási célonkénti megoszlásának alakulása

A 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) adatai alapján megállapítható, hogy az egyéni gazdaságok jelentős hányada, közel 60%-a csak önellátási céllal foglalkozott mezőgazdasági termeléssel. Csupán 32%-uk értékesítette a megtermelt termékek saját szükségleten felüli részét,

3. ábra

Az egyéni gazdaságok gazdálkodási célonkénti megoszlásának alakulása

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2008; KSH 2011a alapján

az elsősorban értékesítésre termelő gazdaságok aránya pedig mindössze 8%-ot tett ki (3. ábra).

Napjainkban az összes egyéni gazdaságot vizsgálva kitűnik, hogy a gazdaságok számának jelentős csökkenése mellett, a gazdálkodás céljait illetően a vizsgált időszakban a kizárólag saját fogyasztásra törekvők részaránya alig változott (60%). Ezzel szemben az elsősorban értékesítésre termelők aránya több mint kétszeresére (21%) nőtt, míg a saját fogyasztáson felüli többletet értékesítő részesedése 12%-ponttal csökkent. Összességében elmondható, hogy a *gazdálkodási cél szerinti hangsúly az árutermelés irányába kezd eltolódni*, amihez a fejlődőképes, árutöbbletet értékesítő gazdaságok szövetkezése is hozzájárulhat.

A MEZŐGAZDASÁGI ÁGAZAT KIBOCSÁTÁSÁNAK ALAKULÁSA A MEZŐGAZDASÁGI SZÁMLARENDSZER ADATAI ALAPJÁN

A mezőgazdasági kibocsátás és bruttó hozzáadott érték (GDP) alakulása szektorok szerint

A következőkben arra kívánunk rámutatni, hogy a háztartások – melyeknek a háttérét a széleskörűen értelmezett egyéni gazdaságok adják – szerepe a *Mezőgazdasági Számlarendszer* adatai szerint a mezőgazdaság, vad-, erdő- és halgazdál-

kodás gazdasági ág kibocsátásában és bruttó hozzáadott értékében kiemelkedő jelentőségű.

Az 1. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy 2007–2010 átlagában a mezőgazdasági bruttó kibocsátás 55%-át adták a vállalkozások, 44%-át a háztartások, míg az állami részesedés elenyésző volt. A bázisidőszakhoz képest (2001–2003) a vállalkozásoknál 22%-os, míg a háztartásoknál 6%-os növekedés (az előző időszakhoz képest némi csökkenés) tapasztalható. A mezőgazdaság nemzetgazdasági kibocsátása folyó alapon összességében 14%-kal nőtt a bázisidőszakhoz képest.

A bruttó hozzáadott érték esetében már eltérő arány mutatkozik. A mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékéből a háztartások részesedése a vizsgált időszakban jóval magasabb volt, mint a vállalkozásoké, 2007–2010 átlagában 62:38 arányban. A 2001–2003 közötti időszakhoz képest a háztartásoknál és a vállalkozásoknál közel azonos mértékű növekedés (17, illetve 16%) volt tapasztalható (2. táblázat).

A BRUTTÓ KIBOCSÁTÁS ÉRTÉKÉNEK ÉS SZERKEZETÉNEK ALAKULÁSA AZ EGYES GAZDASÁGI CSOPORTOKBAN

Ezen fejezetben csupán a 2006–2010 közötti időszak vizsgálatára kerül sor, ugyanis a Központi Statisztikai Hivatal

I. táblázat
A bruttó kibocsátás alakulása a mezőgazdaságban szektorok szerint 2001–2010 között
 (M. e.: folyó alapon, M Ft)

Megnevezés	Bruttó kibocsátás		
	2001–2003	2004–2006	2007–2010
Vállalkozások	1 008 549	1 061 356	1 227 790
Háztartások	927 161	993 599	983 541
Állam	11 516	9 045	3 865
Nemzetgazdaság	1 947 226	2 064 000	2 215 196

Forrás: KSH, 2011b

2. táblázat
A bruttó hozzáadott érték alakulása a mezőgazdaságban szektorok szerint 2001–2010 között
 (M. e.: folyó alapon, M Ft)

Megnevezés	Bruttó hozzáadott érték		
	2001–2003	2004–2006	2007–2010
Vállalkozások	274 550	317 647	321 718
Háztartások	456 077	537 967	527 773
Állam	7 687	6 263	2 088
Nemzetgazdaság	738 314	861 878	851 579

Forrás: KSH, 2011b

ezen időszakra vonatkozóan bocsátotta rendelkezésünkre a bruttó mezőgazdasági kibocsátás *termékcsoportonkénti* adatait a társas vállalkozásoknál és az egyéni gazdaságoknál. A 3. táblázatban foglalt adatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy az *egyéni gazdaságok mezőgazdasági outputjának összértéke meghaladta a társas vállalkozások kibocsátásának értékét*. A két főágazat teljesítményét vizsgálva szembetűnő, hogy míg a növénytermesztési és kertészeti termékek (növénytermesztés) terén az egyéni gazdaságok outputja a nagyobb, az élő állatok és az állati termékek (állattenyésztés) vonatkozásában a társas gazdaságok kibocsátása jelentősebb. *Amíg az ország növénytermesztési volumenének alakulását tehát nagyobb részt az egyéni gazdaságok, addig az állattenyésztését elsősorban a társas gazdaságok teljesítménye határozza meg.*

A társas gazdaságokban a *főágazatok aránya jóval kedvezőbb, mint az egyéni gazdaságok esetében*. Míg a társas gaz-

daságokban a vizsgált időszakban az állattenyésztés termelési értéke az összes kibocsátás felét adja, addig az egyéni gazdaságokban ez az arány mindössze 30% körüli. Ennek az a magyarázata, hogy az utóbbi évtizedben a társas vállalkozásoknak sikerült az állatállományukat stabilizálni, míg az egyéni gazdaságokban – különösen a sertés- és a baromfiállomány – továbbra is jelentős mértékben csökkent. Ehhez az is hozzájárult, hogy az EU-ban csak a kérődző állattartás élvez közvetlen támogatást.

A két gazdaságcsoport termelési szerkezete az egyes főágazatokon belüli termékcsoportok tekintetében eltérő módon alakult. Az ipari és a takarmánynövények magas aránya a társas gazdaságok, illetve a kertészeti növények és gyümölcsfélék kiemelkedően magas aránya az egyéni gazdaságok növénytermesztési outputjában nem okoz meglepetést. *Az viszont igen, hogy az egyéni gazdaságok több gabonát termelnek, mint a társas vállalkozások.*

3. táblázat
Az átlagos mezőgazdasági bruttó kibocsátás alakulása a 2006–2010 közötti időszakban
 (M. e.: folyó termelői áron, M Ft)

Megnevezés	Összes gazdaság	Társas vállalkozás	%	Egyéni gazdaság	%
Gabonafélék (vetőmaggal)	444 226	189 244	42,60	254 981	57,40
Ipari növények	160 970	82 497	51,25	78 473	48,75
Takarmánynövények	39 884	22 823	57,22	17 061	42,78
Kertészeti termékek ²	167 349	34 174	20,42	133 175	79,58
Burgonya (vetőmaggal együtt)	28 086	2 990	10,65	25 096	89,35
Gyümölcsfélék ³	82 930	13 002	15,68	69 928	84,32
Bor	25 725	5 073	19,72	20 651	80,28
Egyéb növényi termékek	8 736	4 468	51,14	4 268	48,86
Növénytermesztési és kertészeti termékek ⁴	957 905	354 271	36,98	603 633	63,02
Élő állatok	384 287	223 011	58,03	161 276	41,97
Állati termékek	191 054	125 236	65,55	65 818	34,45
Élő állatok és állati termékek	575 340	348 247	60,53	227 093	39,47
Mezőgazdasági termékek összesen	1 533 245	702 518	45,82	830 727	54,18

Forrás: KSH, 2012

Az ipari növényeknél viszont közel azonos mennyiséget termeltek 2006–2010 átlagában.

A rendszerváltás után az állattenyésztési ágazatok voltak a mezőgazdaság legnagyobb vesztesei. A pénzügyi és gazdasági válság, valamint a világpiaci és a magyar takarmányárak jelentős növekedése csak tovább súlyosbította az ágazat helyzetét. Az ágazat legnagyobb problémáját jelenleg az élelmiszerlánc szereplői közötti együttműködés és a mezőgazdasági szakismeret hiánya mellett a tőkeszegénység, ezzel együtt a kutatás, fejlesztés és innováció leépülése jelenti. További komoly probléma a belső fogyasztás erőteljes csökkenése, ezért az élelmiszer-gazdasági árualap elhelyezéséhez pótlólagos exportpiacokat kellett találni az éleződő nemzetközi versenykörnyezetben. Továbbá gondot jelent az állattenyésztésben az állatjóléti és a környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés, mely pótlólagos beruházásokat igényel a termelők részéről, mert erre sem készültünk fel az EU-csatlakozás előtt.

Az élő állatok és az állati termékek esetében megfigyelhető a társas vállalkozások domináns szerepe. Az élő állatok esetében a társas vállalkozások folyamatosan növelték részarányukat, míg az egyéni gazdaságoknál folyó termelői áron csökkenés volt tapasztalható 2006-ról 2010-re. Ez első sorban arra vezethető vissza, hogy a társas vállalkozások jobban tudtak alkalmazkodni a kialakult helyzethez, illetve megfelelni az EU által megszabott előírásoknak. Állati eredetű termékeknel már eltérő kép tapasztalható: mindkét gazdasági formánál ingadozás figyelhető meg. Összességében elmondható, hogy mind a társas vállalkozá-

tésben az állatjóléti és a környezetvédelmi előírásoknak való megfelelés, mely pótlólagos beruházásokat igényel a termelők részéről, mert erre sem készültünk fel az EU-csatlakozás előtt.

² Friss zöldségek (karfiol, paradicsom, egyéb friss zöldségek); ültetvények és virágok (faiskolai termékek, virágok-dísznövények, karácsonyfa-telepítések)

³ Friss gyümölcsök (étkezési alma, étkezési körte, őszibarack, egyéb friss gyümölcs); szőlő (étkezési szőlő, egyéb szőlő)

⁴ Növénytermesztési és kertészeti termékek = Gabonafélék + Ipari növények + Takarmánynövények + Kertészeti termékek + Burgonya + Gyümölcsfélék + Bor + Egyéb növényi termékek

4. táblázat

**A társas vállalkozások és az egyéni gazdaságok kibocsátásának alakulása
a 2006–2010 közötti időszakban**

Megnevezés	Társas vállalkozás		Egyéni gazdaság	
	átlag	CV%	átlag	CV%
Gabonafélék (vetőmaggal)	189 244	19,23	254 981	16,54
Ipari növények	82 497	27,40	78 473	20,73
Takarmánynövények	22 823	16,65	17 061	16,01
Kertészeti termékek	34 174	13,92	133 175	4,49
Burgonya (vetőmaggal együtt)	2 990	14,38	25 096	14,74
Gyümölcsfélék	13 002	7,46	69 928	9,92
Bor	5 073	28,10	20 651	17,92
Egyéb növényi termékek	4 468	21,93	4 268	14,42
Élő állatok	223 011	6,08	161 276	7,96
Állati termékek	125 236	10,46	65 818	7,86

Forrás: KSH, 2012

sok, mind az egyéni gazdaságok megőrizték részesedésüket az állati termékeken belül 2006-hoz képest.

A kibocsátás évenkénti változása

A növénytermesztésen belül (nyolc termékcsoport) a társas vállalkozásoknál 7,46-28,10%, míg az egyéni gazdaságoknál 4,49-20,73% volt a relatív szórás nagysága. Az állattenyésztési termékek (két termékcsoport) kibocsátási értékében a társas vállalkozásoknál 6,08-10,46%, míg az egyéniéknél 7,86-7,96% volt a CV% (4. táblázat). Ezek alapján megállapítható, hogy az egyéni gazdaságok éves kibocsátási értékei a vizsgált időszakban – mind a növénytermesztési, mind az állattenyésztési termékek esetében – kisebb mértékben ingadoztak, mint a társas vállalkozások esetében.

Mindkét gazdaságcsoportban kiemelkedően magas volt a gabonafélék és az ipari növények kibocsátási értékeinek ingadozása. A növénytermesztés outputértékeinek nagyobb mértékű változása egyrészt a szélsőséges időjárási viszonyoknak, másrészt a világpiaci és termelői árak jelentős ingadozásának tudható be. A burgonya, a gyümölcsfélék és az élő állatok esetében a vizsgált időszakban az egyéni gazdasá-

gok kibocsátása nagyobb szórást mutatott, mint a társas vállalkozásoké. *Várakozásainkkal szemben a másik hét termékcsoportnál az egyéni gazdaságok mutattak kiegyensúlyozottabb teljesítményt.* A növénytermesztési termékek kibocsátási értékében 2008-ban kimagasló eredményt ért el mindkét gazdálkodási forma. Ennek alapvető magyarázata a kedvező időjárási viszonyoknak köszönhető magas termés-hozamokban keresendő. Az állati termékek kibocsátási értéke szintén 2008-ban volt a legmagasabb a vizsgált időszakban, ugyanis a magas hozamoknak köszönhetően csökkentek a takarmányárak.

AZ EGYÉNI ÉS A TÁRSAS VÁLLALKOZÁSOK GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉGÉNEK NÉHÁNY MUTATÓJA AZ AKI TESZTÜZEMI ADATAI ALAPJÁN

Az AKI által rendelkezésünkre bocsátott egyes gazdaságcsoportok kibocsátására (bruttó termelési érték, mezőgazdasági alaptevékenység termelési értéke, bruttó és nettó hozzáadott értékek), bizonyos inputadatokra (mezőgazdasági terület, éves munkaerőegység) és a számos állatlétszámra vonatkozó adatok alapján eddig még nem

elemzett összefüggések feltárására nyílt lehetőség.

Fontos megjegyezni, hogy a vizsgált adatbázisban szereplő egyéni és társas vállalkozások megfigyelt üzemszáma a vizsgált alapsokaságban jóval kisebb létszámú, mint az előző KSH-adatbázisokban. Különösen igaz ez az egyéni gazdaságok vonatkozásában, hiszen 2011-ben a felmérésben szereplő 1537 egyéni gazdaság a 2010. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) keretében regisztrált, 4 ezer euró Standard Termelési Értéknél (STÉ-nél) nagyobb egyéni gazdaságokat reprezentálja, melyek száma 99 ezret tett ki az ÁMÖ-ben szereplő 567 ezer egyéni gazdaságból. A vizsgált 99 ezer egyéni gazdaság az összes egyéni gazdaság által használt földterület 88%-át művelte, és az összes STÉ 80%-át állította elő. E gazdaságok átlagos mezőgazdasági területe 2011-ben 28 hektárt tett ki és átlagosan 1 főt foglalkoztattak.

A 2011. évi felméréshez 388 társas vállalkozás reprezentálja a 6352 üzemszámot, melyek a gazdaságcsoporthoz STÉ-jének gyakorlatilag a 100%-át állítják elő, illetve a földterületet is közel ilyen arányban használják. A társas vállalkozások átlagos mezőgazdasági területe 329 hektár, egy gazdaság átlagosan 11 főt foglalkoztat (Keszthelyi – Pesti, 2012).

Az egyes kibocsátási mutatók, illetve a mezőgazdasági terület, az éves munkaerőegység, illetve a számosállatlétszám két gazdaságcsoporthoz közötte megoszlását mutatja az 5. táblázat.

- A magyar mezőgazdaságban a 2008–2011 közötti évek átlagában a bruttó termelési érték 42%-át, a mezőgazdaság alaptevékenységének 45%-át, míg a bruttó és a nettó hozzáadott értéknek közel a felét az egyéni gazdaságok adták.

- Az egyéni gazdaságok mezőgazdasági területe meghaladta a társas gazdaságokét (56%, illetve 44%).

- Az éves munkaerőegységben mért munkaerőlétszám kb. 60%-a dolgozott az egyéni gazdaságokban, ez alacsony munkatermelékenységre utal.

- A számosállatlétszám nagyobb hányadával (56%) viszont a társas gazdaságok rendelkeztek.

Megvizsgáltuk az egyes kibocsátási mutatók, illetve a mezőgazdasági terület, az éves munkaerőegység és a számosállatlétszám *dinamikáját* 2000–2011 között. Az EU-csatlakozás előtti hároméves, majd az ezt követő két négyéves időszak átlagadatai alapján levont fontosabb megállapítások a következők:

- A kibocsátási adatok tükrében az egyéni gazdaságok térnyerése egyértelműnek látszik, különösen a nettó jellegű mutatók (bruttó és nettó hozzáadott érték) tekin-

5. táblázat

A gazdaságcsoporthoz kibocsátási és inputadatainak megoszlási viszonyai a 2008–2011. évek átlagadatai alapján

(M. e.: %)

	Egyéni gazdaság	Társas vállalkozás	Összesen
Bruttó termelési érték	42,47	57,53	100,00
Mezőgazdasági alaptevékenység termelési értéke	44,73	55,27	100,00
Bruttó hozzáadott érték	49,14	50,86	100,00
Nettó hozzáadott érték	49,68	50,32	100,00
Mezőgazdasági földterület	55,80	44,20	100,00
Éves munkaerőegység	60,68	39,32	100,00
Számosállat	44,29	55,71	100,00

Forrás: saját szerkesztés Keszthelyi – Pesti, 2012 alapján

tetésben, ami részben a használt földterületek növekedésének köszönhető (lásd 1. melléklet).

- A mezőgazdasági terület a vizsgált évtizedben némileg, 5,3%-ponttal az egyéni gazdaságokban növekedett jobban.

- Az árutermelő egyéni gazdaságok munkaerő-megtartó képessége lényegesen jobbnak mutatkozik, mint a másik gazdaságcsoportban, habár ez alacsony munkatermelékenységre is utal. Ezzel szemben a gazdasági társaságokban a munkaerőegységben mért dolgozói létszám közel 30%-kal csökkent, miközben a munkatermelékenység nőtt.

- A számosállatban mért állatállomány egyéni gazdaságokbeli stagnálásával ellentétben a társas vállalkozások állatlétszáma több mint 10%-kal csökkent.

Végezetül a két vizsgált gazdaságcsoport munkaerő-állományával⁶, állatsűrűségével, továbbá területi és élőmunka-termelékenységével kapcsolatos mutatóit vizsgáltuk a 2001–2011 közötti időszakban. A fontosabb következtetések az alábbiakban foglalhatók össze:

- A területegységre jutó munkaerő-ellátottság az egyéni gazdaságokban magasabb, de mindkét csoportban egyértelmű csökkenést mutat.

- Az állatsűrűség a társas gazdaságoknál jóval (közel 60%-kal) magasabb, és mindkét csoportban csökkenő tendencia mutatkozik.

- A területi és az élőmunka-termelékenység a társas gazdaságoknál jelentősen meghaladja a másik gazdaságcsoportét.

- A költséghatékonyaság viszont az egyéni gazdaságokban alakult kedvezőbben.

A fentiek alapján egyértelműen levonható az a következtetés, hogy az árutermelőnek tekintett egyéni gazdaságok gazdasági súlya jelentős a magyar mezőgazdaságban. Ugyanakkor az EU-csatlakozás utáni időszakban az egyéni gazdaságok nettó beruházási adatai – a 2009. és 2011. évek kivételével – negatív előjelűek voltak, azaz jelentős vagyronvesztésre került sor! A társas gazdaságok átlagát tekintve vagyronvesztés ugyan nem mutatkozik, de a vagyongyapodás évi mértéke jelentősen visszaesett a 2002–2003. évek átlagához képest.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerzők köszönettel tartoznak az AKI Vállalkozáseleméleti, valamint a KSH Mezőgazdasági Számlák Osztályának a szükséges adatok rendelkezésre bocsátásáért.

A tanulmány az OTKA (K 105730) támogatásával készült.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Biró Sz. – Székely E. (szerk.) (2012): A mezőgazdasági foglalkoztatás bővítésének lehetőségei vidéki térségeinkben. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (2) Buday-Sántha A. (2011): Agrár- és vidékpolitika. SALDO Kiadó, Budapest, 378 p. – (3) Csáki Cs. (2012): Merre tart a világ mezőgazdasága? Változó prioritások a világ agrártermelésében. In: Csete L. – Fehér I. (szerk.): A Duna két partján. Szent István Egyetem, Gödöllő, 17–31. pp. – (4) Csáki Cs. – Forgács Cs. (2008): Smallholders and Changing Markets: Observations on Regional Level. Society and Economy, Vol 30. No. 1. June, 5–28. pp. – (5) Elek S. (2008): A kis farmok életrevalók. FALU, 23. évf. 2. sz. 91–94. pp. – (6) Forgács Cs. (2008a): Azért mert kicsi, még hasznos a társadalomnak. A mezőgazdasági kistermelők versenyképességéről. FALU, 23. évf. 1. sz. 17–39. pp. – (7) Forgács Cs. (2008b): A kisgazdaságok társadalmi megítéléséhez. FALU, 23. évf. 2. sz. 89–90. pp. – (8) Harangi-Rákos M. – Szabó G. (2011): A mezőgazdasági tár-

⁶ Az AKI a KSH-tól eltérően nem 1800, hanem 2200 munkaórával vette figyelembe az éves munkaerőegységet.

sas vállalkozások gazdálkodásának vizsgálata a 2002–2009 közötti időszakban. *Gazdálkodás* 55. évf. 4. sz. 358–367. pp. – (9) Harangi-Rákos M. – Szabó G. (2012): The economic and social role of private farms in Hungarian agriculture. *Applied Studies In Agribusiness And Commerce – Abstract*, 5. sz. 33–41. pp. – (10) Kapronczai I. (2011): A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 199 p. – (11) Kapronczai I. (2013): Opponensi vélemény Harangi-Rákos Mónika „A társas vállalkozások és az egyéni gazdaságok gazdasági szerepének a változása, különös tekintettel az állattenyésztésre” c. doktori (PhD) értekezéséről. (Debreceni Egyetem Ihrig Károly Doktori Iskola) – (12) Keszthelyi Sz. – Pesti Cs. (2012): A tesztüzemi információs rendszer eredményei – 2011. Agrárgazdasági Információk, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (13) KSH (2008): Magyarország mezőgazdasága, Gazdaságtipológia, 2007. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/momg/momg07.pdf> – (14) KSH (2010): Magyarország mezőgazdasága, 2010. (Általános mezőgazdasági összeírás) <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/gso/amo10.pdf> – (15) KSH (2011a): Magyarország mezőgazdasága, 2010, Termelési típus, gazdálkodási cél, gazdaságméret. (Általános mezőgazdasági összeírás) <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/gso/amo10elo2.pdf> – (16) KSH (2011b): Tájékoztatósi adatbázis – A kibocsátás és a bruttó hozzáadott érték. <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp?lang=hu> – (17) KSH (2012): A bruttó mezőgazdasági kibocsátás termékcsoportonkénti adatai a gazdálkodó szervezeteknél és az egyéni gazdaságokban a 2006–2010 közötti időszakban. (Kézirat) – (18) Nagy B. (2008): Forgács Csaba „Csak azért mert kicsi, még hasznos a társadalomnak” című írásához. *FALU*, 23. évf. 2. sz. 83–88. pp. – (19) Nagy F. (2012): Fej a homokban, vagy szembenézés a globalizációval. Tennivalók az élelmiszer-gazdaságban. In: Csete L. – Fehér I. (szerk.): A Duna két partján. Szent István Egyetem, Gödöllő, 50–61. pp. – (20) Szabó G. G. (2011): Szövetkezetek az élelmiszer-gazdaságban. *Agroinform Kiadó*, Budapest, 250 p. – (21) Udovecz G. – Pesti Cs. – Keszthelyi Sz. (2012): Nyertes és vesztes gazdaságok Magyarországon. *Gazdálkodás*, 56. évf. 5. sz. 387–397. pp.

I. melléklet

Egyéni gazdaságok átlagadatai a 2001–2011 közötti időszakban

	Bruttó termelési érték (M Ft)	Mezőgazdasági alaptervekenység termelési értéke (M Ft)	Bruttó hozzáadott érték (M Ft)	Nettó hozzáadott érték (M Ft)	Használt földterület (ha)	Éves munkaerőegység	Számosállat
2001–2003	574 201	468 576	163 524	97 430	2 451 210	102 415	604 228,4
2004–2007	697 274	520 113	302 431	215 704	2 582 492	99 372	642 596,7
2008–2011	952 299	693 791	429 905	344 314	2 692 112	102 168	602 794,0

Forrás: saját számítás Keszthelyi – Pesti, 2012 aggregált adatai alapján

Társas vállalkozások átlagadatai a 2001–2011 közötti időszakban

	Bruttó termelési érték (M Ft)	Mezőgazdasági alaptervekenység termelési értéke (M Ft)	Bruttó hozzáadott érték (M Ft)	Nettó hozzáadott érték (M Ft)	Használt földterület (ha)	Éves munkaerőegység	Számosállat
2001–2003	962 790	594 766	235 303	173 108	2 060 870	90 999	865 179,5
2004–2007	1 016 987	673 785	348 763	269 415	2 130 637	76 780	819 827,5
2008–2011	1 289 782	857 379	444 867	348 812	2 132 712	66 212	758 107,5

Forrás: saját számítás Keszthelyi – Pesti, 2012 aggregált adatai alapján

Summary

FUTURE TRENDS IN FOOD PRODUCTION, WITH SPECIAL REFERENCE TO ANIMAL PRODUCTION

By: Horn, Péter

Keywords: animal production trends, natural resources, efficiency, environmental footprints.

Forecasts concerning the magnitude of increases in animal protein and meat demand are summarised, in association with the possible quantities of additional plant biomass required in the next 20 years to cover the needs of food, feed and biofuel on a global scale. The problem of the diminishing availability of the main resources such as land and fresh water are tackled. The constant decreasing trend of natural sea and freshwater fish catches, increasing the need to enhance intensive aquaculture production, is considered. The efficiencies of various animal production sectors (poultry, pork, beef, mutton), milk and eggs, and their environmental footprints are compared, summarising the most important research results concerning UK, USA, OECD and our own evaluations. Intensive systems using highly productive plant and animal populations will play an even more important role in the future especially in poultry, pig, milk and aquaculture production systems being efficient users of resources (feed, water, land) and having smaller environmental footprint per unit of product. Present climate change trends, if they continue, will mostly affect regions with extensive pastoral animal production systems (3 billion ha); here reduction in product output will be close to 50% within 20 years. Those regions where irrigation is possible, and especially those where renewable fresh water resources are available, will play an exceptionally important role in agriculture in the future. Hungary has significant reserves in respect of the latter, therefore much more has to be done to rethink the whole national complex freshwater management strategy.

MAJOR CHARACTERISTICS OF THE ECONOMIC ROLE OF FAMILY FARMS AND ENTERPRISES IN HUNGARIAN AGRICULTURE

By: Harangi-Rákos, Mónika – Szabó, Gábor – Popp, József

Keywords: gross output, gross value added, cooperation, crop production, livestock production.

The aim of this paper is to underline that family farms – in contradiction to the mainstream belief - do play a significant role in the agricultural output of Hungary. Based on databases of the Hungarian Central Statistical Office, the Farm Accountancy Data Network database of the Research Institute of Agricultural Economics (AKI) and the 2010 General Agricultural Census, our analysis used simple statistical methods to draw our conclusions. On the basis of the Census data, we find it important to emphasise that over one fifth of broadly defined family farms today produce commodities for the market. The gross output of family farms and enterprises was analysed by product groups based on data of the Economic Accounts for Agriculture. The results clearly show that family farms play a decisive role in seven of the nine crop product groups, including cereals. In the livestock sector enterprises play a dominant role. According to AKI data on the

output of commercial farms between 2001 and 2011 it can be stated that family farms with a Standard Output of more than EUR 4 thousand played an increasing role. The majority of family farms produce only for own consumption. However, the common view that commercial production is the main function of farms is wrong. Food produced for own consumption indirectly contributes to the increase in food exports and the reduction of food imports, leading to a higher domestic food security level. In addition, family farms play an important role in creating jobs in rural areas. In 2010, 82% of total annual agricultural working units were used by family farms. The basic condition for strengthening the commercial role of family farms is to improve their willingness to cooperate with each other. The most important conclusion is that it is a false approach and practice to consider family farms as homogeneous. Further studies should be carried to examine the internal structures of both family farms and enterprises.

ANALYSIS OF THE COMPETITIVENESS IN THE AGRITRADE AMONG VISEGRAD COUNTRIES

By: Vásáry, Miklós – Kránitz, Livia – Vasa, László – Baranyai, Zsolt

Keywords: export-import ratio, Balassa-index, Herfindahl–Hirschman-index.

The accession of the Visegrad countries (V4) to the European Union (EU) in 2004 has resulted in a number of opportunities and challenges in terms of agricultural trade. The elimination of duties and other trade barriers immediately induced an increase in trading activity. As a result of integration into the common internal market, the free flow of goods has inevitably led to the expansion of trade turnover. In the case of 'old' EU member states the trade turnover has gradually widened while in relation to neighbouring countries it happened markedly and within a very short time. According to our research, the value and volume of agri-trade turnover of the V4 has expanded significantly due to the changes in the last 12 years. The trade balance in the case of the EU15 was positive only in regard to Hungary and Poland, while in trade among the V4 only in Slovakia could it reach negative but improving values. It can also be concluded that the market concentration of some products has also decreased owing to the operation of the common internal market and the strengthening internal market competition. It is remarkable that the pre-accession period preparations for the common market operation substantially affected the values. In spite of the generally growing trade activity, competitiveness for the whole period improved only in relation to Slovakia and the Czech Republic, while this index declined in all the other relations. Therefore EU membership has created markets and possibilities, but competitiveness in terms of foreign trade has not improved. In other words, the New member states could not or only to a limited extent utilise the opportunities coming from EU membership.

GAZDÁLKODÁS

AGRÁRÖKONÓMIAI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
SCIENTIFIC JOURNAL ON AGRICULTURAL ECONOMICS

TÁMOGATÓINK:

VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM
NEMZETI AGRÁRSZAKTANÁCSADÁSI, KÉPZÉSI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI INTÉZET
AGRÁRGAZDASÁGI KUTATÓ INTÉZET

GAZDÁLKODÁS SZERKESZTŐSÉGE:

1093 Budapest, Zsil utca 3-5.
Telefon, fax: +361-476-3295
E-mail: gazdalkodas@agrarlapok.hu
www.agrarlapok.hu

Kéziratokat a szerkesztőségbe szíveskedjenek küldeni, ahol a folyóirattal kapcsolatban minden más kérdésben is szívesen állnak rendelkezésére

KIADJA ÉS TERJESZTI:

NAKVI Nemzeti Agrárszaktanácsadási,
Képzési és Vidékfejlesztési Intézet

Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet,
1223 Budapest, Park utca 2.

Felelős kiadó: Dr. Mezőszentgyörgyi Dávid, +361-362-8100

LAPTULAJDONOS:

VIDÉKFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM

A folyóirat éves előfizetési díja 5580 Ft/év, amely az áfát is tartalmazza.

A folyóirat előfizetése történhet: készpénzáttutalási megbízással
Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet
1223 Budapest, Park utca 2. „Gazdálkodás” jelöléssel. Áttutalással
(megrendelésre számlát küldünk).

HU ISSN 0046-5518

Nyomtatás: Demax Művek Nyomdaipari Kft.
1151 Budapest, Székely Elek u. 11.
+3620-337-2819, +361-236-9070
www.demax.hu

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Baranyai Zsolt, a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Közgazdaságtudományi, Jogi és Módszertani Intézet adjunktusa, Gödöllő, Baranyai.Zsolt@gtk.szie.hu

Harangi-Rákos Mónika, a DE AGTC Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Gazdaságelméleti Intézet ügyvivő-szakértője, Debrecen, rakosm@agr.unideb.hu

Hegedűsné Baranyai Nóra, a PE Georgikon Kar Gazdaságmódszertani Tanszék adjunktusa, Keszthely, baranyai@georgikon.hu

Hegy Judit, az NYME Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet egyetemi docense, intézetigazgató, Mosonmagyaróvár, hegyij@mtk.nyme.hu

Horn Péter, akadémikus, a Kaposvári Egyetem professor emeritusa, örökös rektor emeritus, Kaposvár, horn.peter@ke.hu

Komáromi Nándor, a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete Marketing Tanszék egyetemi docense, Gödöllő, komaromi.nandor@gtk.szie.hu

Kovács Attila, a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete adjunktusa, tanüzemvezető, Gödöllő, Kovacs.Attila@gtk.szie.hu

Kovács Ildikó, a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete Marketing Tanszék PhD-hallgatója, Gödöllő, valko.kovacs.ildiko@gmail.com

Kránitz Livia, a VM Agrárközgazdasági Főosztály Agrárstatisztikai és Elemző Osztály gazdasági elemzője, Budapest, livia.kranitz@vm.gov.hu

Lencsés Enikő, a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete tanársegéde, Gödöllő, Lencses.Eniko@gtk.szie.hu

Németh-T. Anett, az NYME Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet adjunktusa, Mosonmagyaróvár, nemetha@mtk.nyme.hu

Popp József, a DE AGTC Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Gazdaságelméleti Intézet egyetemi tanára, intézetvezető, dékánhelyettes, az Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezés-tudományok Doktori Iskola vezetője, Debrecen, poppj@agr.unideb.hu

Rácz Georgina, a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete Marketing Tanszék tanársegéde, Gödöllő, racz.georgina@gtk.szie.hu

Szabó Gábor, a DE AGTC Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Gazdaságelméleti Intézet professor emeritusa, Debrecen, szabog@agr.unideb.hu

Szűcs Csaba, a KRF Turizmus, Területfejlesztési és Idegen Nyelvi Intézet tanársegéde, Gyöngyös, szucscsaba@karolyrobert.hu

Troján Szabolcs, az NYME Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet tanársegéde, Mosonmagyaróvár, trojansz@mtk.nyme.hu

Vasa László, a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet egyetemi docense, Gödöllő, Vasa.Laszlo@gtk.szie.hu

Vásáry Miklós, a VM Agrárközgazdasági Főosztály Közösségi Támogatási és Pénzügyi Osztály EU agrárpolitikai referense; a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Közgazdaságtudományi, Jogi és Módszertani Intézet adjunktusa, Gödöllő, miklos.vasary@vm.gov.hu

Vincze-Tóth Judit, az NYME Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet tanársegéde, Mosonmagyaróvár, vinczej@mtk.nyme.hu

Zörög Zoltán, a KRF Üzleti Tudományok Intézete adjunktusa, Gyöngyös, zzorog@karolyrobert.hu